

Nekázeň žáků se specifickými vzdělávacími potřebami

Závěrečná zpráva projektu specifického výzkumu v roce 2013

Zpracoval a předkládá: Mgr. Martin Kaliba

Kontakt: martin.kaliba@uhk.cz, tel. 775 330 136

Pracoviště: Katedra speciální pedagogiky PdF UHK

Závěrečná zpráva projektu specifického výzkumu – zakázka č. 2115

Název projektu: Nekázeň žáků se specifickými vzdělávacími potřebami

Specifikace řešitelského týmu

Odpovědný řešitel:

Mgr. Martin Kaliba

Katedra speciální pedagogiky PdF UHK

Studenti magisterského studia na PdF UHK:

Bc. Michaela Čechová

Studentka navazujícího magisterského studia – Speciální pedagogika rehabilitační činnosti a management speciálních zařízení (2. ročník prezenční formy studia).

Studentka se v rámci spolupráce v projektu podílela zejména na technickém zpracování dat a aktivně se zapojuje do přípravy publikačního výstupu.

Anotace

Výzkumný projekt se zaměřuje na problematiku kázeňských problémů u žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Cílem předkládaného projektu je obsahová analýza dokumentace a mapování výskytu poznámek o nekázni žáků. Pozornost byla zaměřena na všechny formy nežádoucího chování (násilné a autoagresivní formy chování, podvádění a opisování, šikana, kyberšikana atd.) Projekt vychází z otázky „Jaké typy kázeňských problémů se vyskytují v záznamech o chování žáků se speciálními edukačními potřebami?“. Součástí je i deskripce četnosti výskytu jednotlivých forem kázeňských problémů. Hlavní použitou metodou bude obsahová analýza jednotlivých záznamů o nekázni v tištěné nebo elektronické podobě. Analyzovány byly záznamy o nekázni žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a komparativně také u žáků intaktních.

Stručný popis řešené problematiky včetně metodiky a časového plánu řešení

Téma školní kázně (resp. jejího porušování) patří v pedagogice mezi témata, která se řeší prakticky od doby vzniku instituce školy. O problémech s udržení kázně se zmiňuje např. již Komenský (1849), Chlup (1908) i řada dalších historicky významných osobností (srov. Čtverák, 1999).

Kázeň v pedagogice představuje jeden z integrálních fragmentů tvořící elementární součást edukačního systému a je velmi úzce propojena s vymezením nekázně. Podle Bendla (2004) je

nekázeň jejím protikladem, který nelze smysluplně definovat v případě absentujícího definičního vymezení kázně. Pokud vyjdeme z dostupných konsensuálně přijatých definic školní kázně (např. Střelec, 1998, Obst, 2002, Bendl, 2004, Čapek, 2008), můžeme o ní hovořit jako o vědomém dodržování daných norem a o chování spojeném s respektováním autority. Jedná se tedy o dodržování stanovených nebo dobrovolně přijatých norem (školního řádu, pravidel chování ve třídě atp.) a pravidel stanovených učiteli.

Problém školní nekázně zůstává nadále velmi závažným problémem soudobého školství nejen v ČR (Bendl, 2011, Vojtová, 2010, Jedlička, Koťa 1998 a další), ale negativně ovlivňuje optimální funkčnost národních výchovně vzdělávacích systémů celé řady států po celém světě (Johnstone, Munn, 1992, Ramhari, 2006, Hinds et al., 2006, Yahaya et al., 2009).

V naší práci vycházíme z širšího pojetí školní nekázně, které zahrnuje všechny typy nežádoucího chování žáka ve škole od relativně neškodných projevů až po formy extrémního agresivního chování. V literatuře se lze setkat nejčastěji s následujícími typy problémového chování spojeného s nekázní:

- Nepozornost a rušivé chování ve třídě
- Podvádění, „nelegální“ komunikace při výuce (opisování)
- Násilí a šikana (včetně používání zbraní ve škole)
- Problémy spojené se závislostním chováním
- Sexuálně obtěžující chování
- Autodestruktivní chování žáka
- Verbální i fyzické ataky učitele

Klíčovými koncepty práce tak nejsou jenom fenomény kázně a nekázně, ale také řada dalších pojmů, které jsou v literatuře poznamenány jistou mírou terminologické roztržitosti. V souvislosti s kázeňskými problémy žáka se setkáme s pojmy sociálně patologické jevy (Pešatová, 2007), sociální deviace (Kraus, Hroncová, 2008, Ondrejko, 2009), poruchy chování a problémy v chování (Vojtová, 2002, 2008), výchovné problémy (Jedlička, 2011), rizikové chování (Miovský, 2010), ale i s termíny nápadné chování, provokující žák atd. (Vojtová, 2010).

Vzhledem k hlubokým změnám, kterými naše společnost (i škola) prošla v poslední dekádě, se v edukační realitě našich škol významně mění také situace v oblasti kázeňských problémů. Moderní informační a komunikační technologie patří v současnosti mezi neodmyslitelnou součást života většiny jedinců. Především pro populaci dětí a mládeže pak tato „nová média“ znamenají jeden z dominantních prostředků pro vzájemnou komunikaci, sdílení informací, zábavu a trávení volného času. Přes nesporné výhody a přínosy těchto prostředků je současná společnost nucena čelit také celé řadě rizik, která se v souvislosti s nimi objevují. Blíže o tomto pojednává např. Pešat (2010).

Relativně nově se objevujícím fenoménem je také chování žáků namířené proti učitelům, které naplňuje diagnostická kritéria šikany (Říčan, 1995, Kolář, 1997, 2001). Problematika šikany učitele u nás zatím není pramenně příliš ukotvena, zaznamenáváme však stoupající tendenci v počtu případů, které její znaky naplňují (Tůmová a kol., 2009). Podle dat ze zahraničních výzkumů (např. Phippen, 2011) je vážným problémem zejména šikana učitelů (ze strany žáků i rodičů) prostřednictvím ICT.

Z hlediska zkoumání nekázně se jako zajímavý zdroj dat jeví poznámky v žákovských knížkách (srov. např. Smetáčková). Naopak problematika nekázně v souvislosti s žáky se specifickými vzdělávacími potřebami není v současné literatuře stále dostatečně zpracována.

Cílem výzkumu proto bylo identifikovat hlavní problémy spojené s kázní žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Z metodologického hlediska bylo výzkumné šetření založeno především na obsahové analýze textu (školní dokumentace-žákovských knížek, elektronických žákovských knížek, notýsků atd.) s oporou o následné otevřené kódování vybraných fragmentů textu. Hlavní (ústředními) výzkumnou otázkou byla otázka: „Jaké typy kázeňských problémů se vyskytují v záznamech o chování žáků se speciálními edukačními potřebami?“.

Hlavním úkolem projektu tak byla obsahová analýza (např. Pelikán, 2007) žákovských knížek) obsahující záznamy o chování žáka a vyhledávání záznamů poukazujících na školní nekázeň. Ty byly v prvním kroku digitalizovány pro další práci s nimi a následnou detailní analýzu dat. Zachycováno bylo kvantitativní hledisko frekvence výskytu jednotlivých forem kázeňsky problémového chování, pozornost byla ale především věnována kvalitativní analýze kontextu, v jakém je daný jev prezentován (např. výskytznačkování žáka). Dílčím cílem šetření také byla komparace a identifikování rozdílů a specifik v nekázní žáků s různými typy specifických potřeb a žáků bez postižení. Vzhledem k získanému materiálu bohatému na data nebyla v rámci triangulace dat využita žádná sekundární metodou (např. pozorování nebo ohnisková skupina).

Oproti původnímu záměru se řešitelskému týmu nepodařilo nasbírat dostatečné množství poznámek žáků ze speciálních škol. Některé školy nebyly ochotné data poskytnout, na jiných se bylo dat velmi málo (učitelé využívali k řešení nekázně jiné strategie a příliš nevyužívali klasické „poznámky“). U dětí integrovaných do škol hlavního proudu nebylo mnohdy možné zjistit, že se jedná o žáka se spec. potřebami (z důvodu ochrany osobních údajů, anonymizace dat atp.). Naopak na poznámky velmi bohatý byl analyzovaný materiál na běžných základních školách. Z tohoto důvodu byla data sbírána v širším rámci, než byl ten původně stanovený. Celkem bylo záměrným výběrem (s ohledem na nasycenost dat-poznámky se v určitém momentu typově začaly opakovat) analyzováno více než 500 žákovských knížek dětí intaktních i dětí se specifickými vzdělávacími potřebami.

Pozornost jsme soustředili zejména na identifikaci typů nekázně, která je v žk zaznamenána, typologizaci poznámek, jejich explicitní a implicitní záměr (viz Smetáčková), specifika zaznamenané nekázně u žáků se specifickými potřebami.

Časový harmonogram projektu

<i>Termín</i>	<i>Aktivita</i>
Únor-březen 2013	Informační a přípravná fáze výzkumu, studium odborné literatury, zpřesnění cíle výzkumu a výzkumných otázek. Rešeršní práce, příprava seznamu spolupracujících

	škol.
duben 2013	Pilotní fáze výzkumu. Vstup do terénu, redefinování výzkumného pole.
Květen-červenec 2013	Realizační fáze: sběr dat, obsahová analýza materiálů.
srpen-září 2013	Zpracování dat a jejich finální úprava.
říjen-prosinec 2013	Příprava publikačních výstupů.
leden 2014	Ukončení projektu, odevzdání závěrečné zprávy.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení:

Výstupy projektu nebylo možné zejména s ohledem na redakční činnost a uzávěrky jednotlivých časopisů do termínu podání závěrečné zprávy splnit. Níže je popsán aktuální stav jednotlivých plánovaných výstupů.

1. Odborná stať v časopisu, který bude zařazen na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR. Vzhledem k avizovaným změnám v hodnocení VaV předběžně počítáme s publikací v časopisu: **Speciální pedagogika**. Rukopis je připraven k předání redakci, jeho publikování je reálné v polovině roku 2014.
2. Vystoupení na vědecké konferenci s mezinárodní účastí (původně předpokládaná Komunikace a handicap 2012 byl tematicky zaměřená odlišně, další tematicky vhodnou konferenci prozatím hledáme). Předběžně počítáme s vystoupením na avizované mezinárodní konferenci v Polsku (Zielona Góra) v květnu 2014.
3. Článek ve sborníku z navštívené konference. Vydání dle konkrétního data konání konference. V případě výše zmíněné konference konec roku 2014.
4. *Na základě finálních výstupů projektu se předkladatel pokusí o rozšíření sběru dat a sestavení tematické studie většího rozsahu a její publikaci ve formě kapitoly v odborné knize nebo jako samostatné monografie. Vydání případně v průběhu roku 2014.*

Přehled realizovaných výdajů:

a) osobní náklady (mzdy, odměny, odvody na zdravotní, sociální a úrazové pojištění, tvorba sociálního fondu, dohody o provedení práce a dohody o pracovní činnosti) a jejich stručné zdůvodnění

Odměna řešitele-Martin Kaliba	0,- Kč
Osobní náklady celkem	0 Kč

b) stipendia a jejich stručné zdůvodnění

Michaela Čechová	2070 Kč
Stipendia celkem	2070 Kč

Navržené mimořádné stipendium výše je odměnou za aktivní participaci na průběhu celého projektu a zároveň slouží jako kompenzace případně vzniklých výdajů spojených s realizací projektu (půjčování knih, kopírovací služby, náklady na telekomunikaci atp.).

c) materiálové náklady (výdaje na pořízení drobného dlouhodobého hmotného majetku, nehmotného majetku – software, kancelářské potřeby, ostatní materiál) a jejich stručné zdůvodnění

nákup DDHM	Tablet	9147,-	Práce s elektronickými materiály, sběr dat, práce se skenovanými materiály.
Nákup kancelářských potřeb	Desky, kancelářské boxy, , zvýrazňovače, spony, pořadače atd.	9917,-	Kancelářské práce spojené s agendou projektu.
Celkem		19064,- Kč	

Pro realizaci výzkumného záměru (zejména pro efektivní sběr a zpracování dat) a s ohledem na specifika projektu, jehož podstatná část spočívá v obsahové analýze textových dokumentů, bylo potřebné následující vybavení: přenosný scanner nebo digitální fotoaparát pro vytvoření kopií příslušných stránek textů, pc s příslušným softwarem na práci s daty, zařízení pro připojení k internetu kvůli přístupu ke katalogům knihoven a databázím. Všechny zmíněné požadavky je možné nahradit tabletem, což bylo z hlediska technického i z hlediska nákladů neefektivnější.

Z důvodu nižší pořizovací ceny tabletu a navýšení rozpočtu projektu byla zbylá částka použita na nákup kancelářských potřeb.

Celkový přehled nákladů:

Osobní náklady	0 Kč
Stipendia	2070 Kč
Materiálové náklady	19064 Kč
Náklady celkem	21134 Kč

Z hlediska celkových nákladů došlo k přečerpání původní částky dotace (21120 Kč po navýšení) dotace ve výši 14 Kč. Toto přečerpání bylo způsobeno zejména drobnou odlišností reálné ceny dodaných kancelářských potřeb a absenci některých položek, které byly objednány.

Datum: 3. 1. 2014

Mgr. Martin Kaliba
Podpis odpovědného řešitele